

FRAGMENTE DE SCULPTURI DIN SECTORUL T DE LA HISTRIA CU REPREZENTAREA DIVINITĂȚII METER THEON

Florina PANAIT-BÎRZESCU*

Cuvinte-cheie: *statuete marmură, Meter Theon/Cybele, Histria, epoca elenistică și romană, sanctuar.*

Keywords: *marble statuettes, Meter Theon/Cybele, Histria, Hellenistic and Roman periods, sanctuary.*

Rezumat: *Articolul prezintă patru statuete din marmură cu reprezentarea divinității Meter Theon descoperite în sectorul T de la Histria. Caracterul schematic specific produselor de serie de mici dimensiuni în cazul a două piese, precum și starea avansată de degradare a suprafeței, ca urmare a expunerii îndelungate la intemperii în cazul celorlalte două, fac dificilă datarea lor. Cu toate acestea câteva detalii încă vizibile indică un stil specific epocii elenistice. Cronologia acestor statuete este discutată atât în contextul reprezentărilor similare de la Histria cu Meter Theon, care ajung cu aceste piese la 18 exemplare, cât și în contextul mai larg al reprezentărilor zeiței în special din cetățile de pe coasta de vest a Mării Negre, reprezentări care pun unele probleme de datare. Un al doilea aspect tratat privește relația acestor descoperiri cu sanctuarul din imediata apropiere, care încetează să mai funcționeze în perioada romană. Contextul descoperirii, respectiv zidurile unor clădiri de epocă romană târzie, precum și documentele epigrafice de epocă romană timpurie ale cultului zeiței Meter la Histria pun sub semnul întrebării datarea preponderent în epoca elenistică a reprezentărilor zeiței aici. Astfel este rediscutată cronologia acestei categorii de reprezentări, fiind luată în calcul și posibilitatea unor produse de epocă romană în stil elenistic. Alături de cele patru fragmente din sectorul T este semnalată concentrarea unui număr însemnat de descoperiri, atât epigrafice, cât și sculpturale, legate de cultul zeiței Meteri, în colțul de SE al acropolei histriene, în sectorul Domus, care ar putea indica situarea unui sanctuar public în această zonă. Numeroasele statuete care o reprezintă pe Meter tronând, interpretate la o primă vedere drept indiciu al popularității cultului în epocile elenistică și romană, se dovedesc a fi mai degrabă o consecință a obiceiului votiv de a așeza imaginile zeiței în sanctuare publice și*

* Florina PANAIT-BÎRZESCU: Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București; e-mail: florina12@gmail.com.

domestice, obicei care ia amploare mai ales în epoca romană, când este favorizat și de creșterea producției în masă a obiectelor din marmură.

Abstract: The paper presents four marble finds from Histria, sector T, representing Meter Theon. The sketched features of the two statuettes, and the washed surface of the other two pieces, which have been exposed in open air for a long period of time, make them difficult to date. Nevertheless, some still visible details point to a Hellenistic style. The chronology of these finds is discussed both in the context of similar representations of Meter from Histria, which are 18 altogether, as in that of the representations found especially in the cities on the West coast of the Black Sea. Another aspect regards the relation of these finds with the sanctuary that ceased to function in the sector T during the Roman period. The discovery context, namely 4th – 6th c. AD building walls, as well as other evidence regarding the cult of Meter at Histria point to a growing importance during the Roman period. Besides the four sculptures from the sector T, a concentration of epigraphic and sculptural finds belonging to a sanctuary, most of them related to Meter cult, is noticed in the south-eastern corner of the Histrian acropolis, in the sector Domus. The numerous statuettes of Meter, at first sight an indication of the growing popularity of her cult during the Hellenistic and Roman periods, are rather a consequence of the votive habit of displaying images of the goddess in public and domestic sanctuaries, habit that boosted especially in the Roman period, when it was favoured by the increasing mass production of marble items.

Săpăturile din sectorul T de la Histria au scos la lumină câteva fragmente de sculpturi din marmură reprezentând-o pe Meter Theon: două statuete, un fragment de mână cu *tympanon* și un cap feminin purtând *polos*. Articolul își propune să aducă în discuție cronologia acestor descoperiri inedite în contextul cultului zeiței Meter Theon de la Histria.

1) Statuetă din marmură cu reprezentarea zeiței Meter șezând, purtând un chiton încins sus și un himation în jurul picioarelor (**Fig. 1**); măsoară 35 cm înălțime, 24 cm lățime, 20 cm adâncime; nr. inv. His 1991 T [2]; descoperită în 1991 în săpătura nou începută la sud de templul Afroditei, într-un context romano-bizantin; a fost deja catalogată în volumul dedicat sculpturilor de la Histria la nr. 21, fiind descrisă sumar și neilustrată¹. Piesa este ruptă sub sâni pe linia unde era încins chitonul. În ciuda ștergerii accentuate, acest lucru este vizibil în cele două mici falduri, tip *kolpos*, pe care le face chitonul peste cordon în părțile laterale. Urmele unui orificiu rectangular de 2 x 2 cm indică faptul că în partea de sus era atașat capul prelucrat separat. La fel *tympanonul* din mâna stângă, orificiul pentru un gujon rectangular, măsurând 2,2 x 2,5 cm și 3 cm adâncime, fixa instrumentul într-o adâncitură circulară realizată în dreptul brațului stâng. Aceasta indică un *tympanon* de mari dimensiuni, care ajungea până la umăr.

¹ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 21.

Urme de trepan sunt vizibile sub brațul drept, aparținând șanțurii care delimita brațul de corp.

Piesa prezintă suprafața puternic deteriorată ca urmare a expunerii îndelungate, ceea ce a dus la ștergerea trăsăturilor în cea mai mare parte. Rămân vizibile pliurile chitonului de pe abdomen, redată prin caneluri paralele. Brațul drept este lăsat pe lângă corp. Nu se păstrează atributul din mână. Câteva șanțuri indică un chiton ionian prins cu butoni, și probabil și faldul himationului, care este adus din spate peste antebrațul drept, formează un fald voluminos în poală, iar apoi este lăsat peste tron în dreptul piciorului stâng și redat în motivul zig-zagului. Himationul, care acoperă cea mai mare parte a picioarelor până la glezne, este exprimat prin pliuri oblice, care coboară de la genunchiul stâng. Corpul este masiv, himationul aderă la picioare reliefându-le în special prin șanțuri laterale. Picioarele și pliurile chitonului în partea de jos sunt șterse, și la fel, dar încă vizibil, este scaunul de sub picioarele zeiței. Figura unui leu este reliefată lângă piciorul drept.

Ștergerea accentuată atât a trăsăturilor statuetei, cât și a spărturii, arată faptul că deteriorarea s-a produs în urma expunerii îndelungate în aer liber atât înainte, cât și după momentul dezafectării din amplasamentul expunerii inițiale.

Tipul de drapaj cu chiton sus-încins și mini-kolpos corespunde unui model creat în sec. II a. Chr. în Grecia de Est, foarte probabil la Pergam², și devenit popular în secolele următoare, atestat și la Histria prin câteva exemplare³. Spre deosebire de acestea, statueta de față se poate data mai timpuriu grație construcției sale caracterizate de silueta masivă și îndesată, dată îndeosebi de proporțiile părții inferioare a corpului. În ceea ce privește analogiile de la Histria, drapajul în partea superioară a corpului este, cu mici variații în redarea pliurilor, comun atât unei statuete datate în epocă elenistică târzie de G. Bordenache, dar în a doua jumătate a sec. II a. Chr. de M. Alexandrescu⁴, cât și altor două statuete fragmentare datate în epocă romană de M. Alexandrescu, dar considerate elenistice de G. Bordenache⁵. Toate prezintă același tip de chiton ionic cu mâneci scurte, prins în butoni, încins sub sâni și redat prin pliuri în V, formând un mic kolpos peste cordon în părțile laterale, cu două șuvițe de păr lăsate în față peste

² Catalogat ca tipul 2 de NAUMANN 1983, p. 161. O statuie de mari dimensiuni, care ilustrează cel mai bine acest tip este statuia zeiței Meter de la Pergam, descoperită în apropierea porții mari de est a cetății, LIMC 8, cat. 48a; CCCA I, cat. 349; NAUMANN 1983, p. 249, cat. 554; pentru o restituire recentă, îndeosebi a brațului stâng, care nu s-a păstrat, vezi KRUIP 2011, p. 225-227, fig. 4. Aceasta a fost datată în sec. II a. Chr. După motivul chitonului sus-încins are predecesori în modele din sec. IV a. Chr. La Pergam acest motiv a fost combinat cu cel al mâinii sprijinite pe *tympanon*, caracteristic statuii lui Agorakritos, cf. NAUMANN 1983, p. 251.

³ BORDENACHE 1969, cat. 41, 43; ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 16, 17, 22, 24, 26. De notat este lipsa kolposului atât la reliefurile Moirelor, ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 193, cât și la cel mai timpuriu exemplar, ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 14.

⁴ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 16.

⁵ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 24, 26.

piept, și brațul stâng sprijinit pe *tympanon*. Acest tip este atestat și la un exemplar de dimensiuni mai mari (55 cm înălțimea păstrată), descoperit la Schitu Costinești, aflat azi la Muzeul din Constanța⁶, care a fost datat de Gabriela Bordenache în sec. I p. Chr. Probabil, și analogiile amintite de la Histria sunt de datat tot în epocă romană timpurie.

2) Statuetă din marmură cu reprezentarea zeiței Meter șezând, purtând un chiton încins sub sâni și un himation în jurul picioarelor (Fig. 2); măsoară 15 cm înălțime, 14 cm lățime, 9 cm adâncime; nr. inv. His 2008 T [5]. A fost descoperită în campania din 2008, într-o secțiune din SE sectorului la zidul de incintă roman târziu, provenind din pământul aruncat din săpăturile efectuate la începutul secolului trecut. Se păstrează jumătatea inferioară a unui personaj feminin șezând pe un tron cubic. Piesa este ruptă în diagonală de la umărul stâng spre coapsa dreaptă, lipsind cea mai mare parte a torsului. Din ce se mai păstrează se poate observa că purta un chiton sus-încins, fără pliuri pe abdomen. Himationul este înfășurat în jurul picioarelor fiind redat prin două linii diagonale de la genunchiul stâng în jos. Un capăt este petrecut peste poale și formează un motiv în zig-zag în dreptul piciorului stâng, iar altul cade drept de la umărul stâng peste tron. Chitonul iese de sub marginea relativ sus plasată a himationului bine delimitat prin două caneluri între picioare și altele laterale care dau o formă evazată chitonului. Scaunul de sub picioare este bine evidențiat în profil. Instrumentul din stânga este rupt, acesta fiind realizat din același bloc cu figura.

Este un produs de serie, cu trăsături schematizate, care îl fac dificil de datat. Piesa prezintă analogii la Histria în lipsa pliurilor pe abdomen⁷, în motivul pliului în zig-zag⁸, și în drapajul părții inferioare a corpului⁹. Judecând după aceste exemple datate în epoca elenistică, și piesa de față s-ar putea înscrie tot în seria statuetelor de epocă elenistică. Însă după cum am văzut, datarea acestora este problematică, diferența dintre stilul epocii elenistice și cel al epocii romane fiind dificil de detectat mai ales în cazul unor produse de mici dimensiuni, puternic schematizate. În drapajul părții inferioare a corpului, în pliurile liniare ale himationului, care cad oblic de la genunchiul stâng, piesa de față este apropiată de o statueta sus amintită¹⁰, pe care aș data-o mai degrabă în epocă romană. Un element mai sigur pare a fi motivul pliului în zigzag, prezent și la reliefurile Moirelor, descoperite în pronaosul templului Afroditei de la Histria și datat de

⁶ COVACEF 2011, cat. 55, care propune în schimb sec. II p. Chr. Execuția, în special în tratamentul faldurilor unghiulare în V, lipsite de adâncime și de diferențierea de stofă dintre chiton și himation, dar și de un oarecare schematism în pofida proporțiilor mari, asigură datarea piesei în epocă romană timpurie.

⁷ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 19.

⁸ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 14, 18.

⁹ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 16.

¹⁰ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 16. A se vedea mai sus comentariul la piesa anterioară.

inscripția votivă în prima jumătate a sec. III a. Chr.¹¹. Acestea prezintă, după cum nota și Gabriela Bordenache¹², același tip de drapaj cu cel al statuetelor Cybelei de la Histria, în motivul pliului plat în zigzag și al faldurilor, care indică diferențiat tipul de stofă: chitonul fin, himationul gros. Același detaliu al pliului plat în zigzag îl observăm la cel mai timpuriu datat exemplar din seria statuetelor cu reprezentarea zeiței Meter de la Histria¹³. Motivul pliului în zigzag are însă o lungă tradiție. Specific epocii arhaice, acesta este folosit manierist în epocile următoare pentru un efect decorativ. În reprezentările zeiței Meter, îl regăsim îndeosebi pe reliefurile tip *naiskos* din Attica¹⁴, dar mult mai lejer redat, în comparație cu exemplarele de la Histria, unde acesta este aproape geometric. Îl întâlnim de asemenea la două reliefuri elenistice de la Callatis¹⁵ și Dionysopolis¹⁶, dar și la statuia de cult de epocă romană de la Dionysopolis¹⁷. Este o convenție artistică de a reda schematic și ornamental capătul himationului lăsat să cadă liber peste piciorul stâng, care nu corespunde realității. Mult mai naturalist apare acesta la statuia de la Schitu Costinești, unde putem distinge ambele capete ale himationului. Aceeași redare corectă a faldului din dreptul piciorului stâng este prezentă la o statuie de la Histria¹⁸. În rest tendința este de simplificare a acestui detaliu până la minimalizare, mai ales la exemplarele de clară execuție romană¹⁹. Drept urmare, deși analogiile de la Histria susțin datarea acestui motiv în epoca elenistică, nu este exclus ca acest manierism al redării pliului în zigzag să fi continuat și în epocă romană timpurie.

3) Fragment de *tympanon* din marmură, măsurând 4,5 x 4,8 cm, prelucrat separat și atașat vertical printr-un gujon rotund de 5 mm (**Fig. 3**); nr. inv. His 2008 T [6]. Acesta redă schematic mîna stîngă a zeiței, care se afla pe instrumentul plasat lateral, în tipul lui Agorakritos²⁰. Fragmentul indică o statuie de proporții reduse, un produs de serie, ca și piesa precedentă. La fel ca și aceea fragmentul a fost descoperit tot în campania din 2008, într-o secțiune din SE sectorului, provenind din pămîntul aruncat din săpăturile efectuate la zidul de incintă la începutul secolului trecut.

4) Cap de femeie purtând *polos*, din marmură (**Fig. 4**), măsoară 24 cm înălțime (polosul 12,5 cm diametru), indicând o statuie apropiată de statura

¹¹ BORDENACHE 1969, cat. 60; ISM I 114; ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 193.

¹² BORDENACHE 1969, p. 38-39, cat. 60.

¹³ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 14.

¹⁴ e.g. NAUMANN 1983, cat. 179, 190, 256.

¹⁵ Inedit, din calcar, în expoziția Muzeului din Mangalia.

¹⁶ LAZARENKO *et al.* 2013, p. 37, fig. 32.

¹⁷ LAZARENKO *et al.* 2013, p. 35, fig. 31.

¹⁸ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 19.

¹⁹ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 22.

²⁰ NAUMANN 1983, p. 251.

umană; nr. inv. His 2000 T [1]. A fost descoperită în campania din 2000, folosită ca material de construcție în zidul de NE al clădirii cu absidă din colțul de SE al sectorului T, datată în secolul V p. Chr.

Acoperământul cilindric de pe cap, tip *polos*, este specific în special pentru Meter. Capul ar fi putut aparține tot unei statui șezânde. Nu este exclus, deși mai puțin probabil, ca acesta să fi aparținut unei alte divinități feminine, precum Demetra sau Afrodita, deși acest atribut apare la acestea îndeosebi în reprezentările de epocă arhaică²¹.

Trăsăturile sunt ca și în cazul primei piese foarte șterse, fiind îndelung expusă intemperiei atât înainte, cât și după momentul dezafectării sale. Atât trăsăturile feței, cât și spărturile sunt șterse în dreptul nasului și gurii, precum și spărtura atributului de pe cap, rupt în partea din față. În ciuda deteriorării accentuate se pot distinge un *polos* scund, fără voal și onduleurile părului dat spre spate, caracteristice iconografiei attice²². O analogie pentru tipul de *polos* și redarea părului, provine de la Chersonesos²³. Spre deosebire de aceasta, la piesa descoperită la Histria sunt notabile atât trăsăturile plinuțe ale feței, precum și ochii, a căror expresivitate este dată de umbrirea creată la colțul exterior de pleoapa lăsată, o particularitate specifică stilului elenistic²⁴.

O primă problemă pusă de cele patru descoperiri sculpturale privește datarea lor și în consecință relația acestora cu sanctuarul din imediata apropiere, care încetează să mai funcționeze în epoca romană. Stilul și prototipul lor este unul elenistic, însă datarea este problematică mai ales în condițiile schematizării, sau a deteriorării pronunțate a unora dintre ele. De asemenea, în cazul unor reprezentări ale zeiței deja publicate și discutate mai sus, se poate observa tendința de a data mai târziu piesele mai deteriorate sau de un schematism pronunțat. Astfel apare întrebarea, dacă stilul, precum și o realizare mai îngrijită, favorizează în unele cazuri în mod subiectiv o datare mai timpurie. De ajutor în acest sens poate fi contextul dat de templul de la Dionysopolis, care a funcționat între 280/260 a. Chr. și sec. IV p. Chr.²⁵. Aici au fost descoperite o serie de statuete, precum și statuia de cult ce o reprezintă pe *Meter Theon Pontia*²⁶. Este de așteptat

²¹ MÜLLER 1915, p. 45, 68-71.

²² NAUMANN 1983, p. 184. Vălul apare peste *polos* în reprezentări de epocă elenistică din Asia Mică, NAUMANN 1983, p. 252.

²³ WALDHUER 1936, p. 22, cat. 254, fig. 27. După Oskar Waldhauer sculptura ar fi o lucrare de epocă clasică în stilul lui Nemesis al lui Agorakritos, un sculptor deseori citat pentru piesele descoperite în nordul Mării Negre.

²⁴ BIEBER 1961, p. 24.

²⁵ LAZARENKO *et al.* 2013, p. 27.

²⁶ LAZARENKO *et al.* 2013, p. 34-39: 1) relief-*naiskos* după un model attic, probabil cea mai veche reprezentare, de datat în epocă elenistică (fig. 32); 2) statuia de cult de epocă romană, în stil clasicizant (fig. 31); 3-4) două statuete ale căror proporții alungite mai ales în partea superioară a corpului, dau impresia că zeița aproape stă în picioare, arată o dată spre sfârșitul epocii elenistice, respectiv roman timpurie (fig. 29-30); 5) aceeași redare pe

ca această descoperire excepțională să reprezinte sanctuarul din momentul ultimei faze de existență, și prin urmare seria de reprezentări ale zeiței să prezinte și o coerență stilistică. Cu toate acestea, deși cele mai multe sunt de datat în epoca romană, ele au stiluri diferite. Practica de a reproduce nu numai modele, ci și stiluri diferite în epoca romană este cunoscută în literatură²⁷. A fost notată și în cazul reprezentărilor zeiței Meter din Asia Minor de Friederike Naumann²⁸, care remarca continuarea replicării fidele a modelului elenistic „pergamenian” în epoca romană. Drept urmare nu este exclus ca și descoperirile de față să fie produse de epocă romană.

Un semn de întrebare pune și contextul descoperirii celor patru piese prezentate mai sus, două dintre acestea provenind din ziduri de sec. IV-VI p. Chr. Din aceleași ziduri au mai ieșit la lumină în ultimii ani și alte documente epigrafice și sculpturale aparținând unui sanctuar de epocă romană: fragmentul de statuie monumentală a lui Dionysos²⁹, liste de preoți ai lui Dionysos Karpophoros³⁰, liste ale asociației de hymnozi și un relief votiv cu reprezentarea cavalerului trac³¹. Se poate observa așadar faptul că, de regulă, descoperirile de epocă romană timpurie provin din ziduri de epocă romană târzie, cele de epocă clasică sau elenistică fiind întâlnite în special în contexte de epocă elenistică târzie, respectiv romană timpurie³². De asemenea, multe dintre statuetele zeiței Meter, al căror loc de descoperire este precizat, provin din contexte romane târzii³³.

O altă observație este legată de cultul zeiței Meter Theon la Histria. Documentele epigrafice cunoscute până în prezent sunt de epocă romană, respectiv sec.

un decret din prima jumătate a sec. III p. Chr. (fig. 34); 6) un relief în stil provincial, datat de inscripția votivă în sec. I-II p. Chr. (fig. 33).

²⁷ Despre diversitatea stilistică de la sfârșitul epocii elenistice: RIDGWAY 2002, p. 142 și urm. La aceasta se adaugă problematica reproducerilor din epoca romană, acestea acoperind o largă paletă de grade între copia fidelă și creația inovatoare; o sinteză a acestor definiții la RIDGWAY 1984, p. 81-86.

²⁸ NAUMANN 1983, p. 287.

²⁹ ALEXANDRESCU-VIANU 2014, p. 15-20.

³⁰ PANAIT-BÎRZESCU 2010-2011, p. 103-108, n. 47.

³¹ TELEAGĂ 1999, p. 163-169; ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 152.

³² Spre exemplu dedicația pentru Leto de la sfârșitul secolului IV a. Chr., descoperită în 2004 în pavajul curții interioare a casei de sec. II p. Chr. din fața templului Afroditei (AVRAM *et al.* 2008, p. 115, cat. 24), sau două pietre funerare din secolul IV a. Chr. descoperite în zidurile de est și vest ale templului Afroditei ridicat spre sfârșitul epocii elenistice (ISM I 245; cea de-a doua, inedită). Această observație are totuși caracter relativ, nelipsind nici cazurile, în care inscripții de sec. IV-II a. Chr. au fost descoperite refolosite ca material de construcție în zidurile caselor de sec. IV p. Chr., spre exemplu în sectorul Domus: bază onorifică de sec. IV a. Chr. (ISM I 171), decret onorific din sanctuarul zeilor din Samothrace, sec. III a. Chr. (ISM I 19), decretul pentru Hegesagoras fiul lui Monimos, sec. II a. Chr. (ISM I 64).

³³ E.g. ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 14, 16, 20 (Domus), cat. 24 (basilica creștină de la Poarta mare), cat. 26 (Therme I).

I-II p. Chr.: decretul Abei³⁴, plinta unei statui dedicate de Alexandros fiul lui Hegesagoras³⁵, un altar fragmentar³⁶, și o bază-suport pentru o dedicație făcută de un anume Helios³⁷. Referitor la dedicația lui Alexandros fiul lui Hegesagoras, aceasta este o plintă care mai păstrează pe suprafața superioară urmele unui leu șezând. Latura stângă a plintei este finisată, în timp ce latura dreaptă prezintă urme de crampoane (Fig. 5). Inscripția dedicatorie a fost executată pe statuia leului prelucrat separat, așa cum vedem spre exemplu că apare pe relieful din Dionysopolis³⁸. Leul era probabil adosat unei statui a unei Meter tronând, care, judecând după adâncimea bazei (50 cm), făcea parte din categoria de reprezentări de mari dimensiuni ale zeiței. Prezența sa nu la dreapta, ci la stânga poate fi un indiciu pentru tipul zeiței încadrată de doi lei. Deși atestat încă din epoca clasică³⁹, este des întâlnit îndeosebi în epoca romană, analogiile sugerând o mai veche origine anatoliană⁴⁰. În ceea ce privește baza lui Helios, aceasta susținea o dedicație votivă de mici dimensiuni, fără urme de încastrare (Fig. 6), ceea ce indică nu o dedicație din metal, ci un obiect din piatră, probabil tot o statueta din marmură a zeiței.

Cele două baze, decretul pentru Aba, trei statuete ale Cybelei, precum și alte piese votive⁴¹ au fost descoperite în colțul de SE al acropolei histriene, cunoscut ca sectorul Domus. Contextele secundare, în care au apărut acestea, oferă indicii relative în ceea ce privește amplasarea inițială, și prin urmare trebuie luate în calcul cu precauție. Cu toate acestea, concentrarea unui număr relativ mare de descoperiri votive în acest sector ne duce cu gândul la întrebarea, dacă nu este posibil ca unele dintre reprezentările Cybelei, printre care și cele patru piese descoperite în sectorul T, în special cele de mari dimensiuni, să fi aparținut tot unui sanctuar de epocă romană, aflat în sud-estul acropolei, situat undeva între sectorul Templu și sectorul Domus. Un argument în sprijinul acestei ipoteze este dat de faptul că sanctuarele Cybelei erau legate în mod special de înălțimile

³⁴ ISM I 57.

³⁵ ISM I 126; ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 104.

³⁶ ISM I 127.

³⁷ ISM I 128.

³⁸ LAZARENKO *et al.* 2013, p. 37, fig. 32.

³⁹ Catalogat ca tipul 2 r l de NAUMANN 1983, p. 182, p. 329-330, cat. 287-297; cf. SIMON 1997, p. 752, 754.

⁴⁰ CCCA I, cat. 71, 94-97, 104, 107, majoritatea de epocă romană; pentru Histria: ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 23, după un model pergamenian. Acest tip apare frecvent pe monedele cetăților vest-pontice în secolele II-III p. Chr.: TACHEVA-HITOVA 1983, p. 138, 142; CHIEKOVA 2008, p. 129.

⁴¹ Statueta unui Hermafrodit (ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 93), două baze pentru votive mici, dintre care una cu dedicație pentru Athena, ambele de epocă romană (ISM I 134, 183), o bază votivă, sec. II a. Chr., cu dedicație pentru Hermes Agoraios (ISM I 175), bază onorifică de sec. IV a. Chr. (ISM I 171), decret onorific din sanctuarul zeilor din Samothrace, sec. III a. Chr. (ISM I 19), decretul pentru Hegesagoras fiul lui Monimos, sec. II a. Chr. (ISM I 64), liste de hymnozi, sec. II p. Chr. (ISM I 107, 196, 197, 207).

stâncoase⁴², insula de șist, pe care o denumim acropola histriană, corespunzând din acest punct de vedere. Mai mult, venerată ca protectoare a cetății și a zidurilor acesteia, Meter apare în sanctuare amplasate în apropierea porților și zidurilor de incintă⁴³. În aceeași calitate de divinitate protectoare a cetății, la ionieni sanctuarul său adăpostește și arhiva publică, exemplul cel mai cunoscut fiind cel al Athenei⁴⁴. O situație asemănătoare regăsim în coloniile de la Marea Neagră. În Metroonul din Dionysopolis s-au descoperit o serie de documente epigrafice, care țin nu numai de arhiva sanctuarului, ci și de cea publică a cetății⁴⁵. La Olbia cultul său este atestat încă din epoca arhaică printr-o serie de graffiti și de reliefuri votive în

⁴² Sanctuare constând în nișe tăiate în stâncă pentru votive și statuia de cult, pe fațadele unor înălțimi stâncoase, care marcau teritoriul în vechea tradiție frigiană, sunt cunoscute încă din epoca arhaică și în cetățile ioniene din Grecia de Est: Phokaia, Ephesos, Samos, Erythrai, Chios: ROLLER 1999, p. 199-202; PEDRUCCI 2009, p. 120-127; FLAATA 2012, p. 162-182; pentru Marea Neagră este de amintit sanctuarul de la Durankulak, din teritoriul Callatidei: TODOROVA 2016, p. 35-49, fig. 20, 43.

⁴³ La Phokaia unul dintre cele cinci sanctuare cunoscute era plasat pe latura de nord a fortificației arhaice, în afara acesteia, fiind accesibil dinspre port, FLAATA 2012, p. 167; la Ephes sanctuarul de pe Panayırdağ se afla, la fel, la nord de presupusa incinta arhaică a cetății, CCCA I, p. 184, cat. 612, fig. 35; cf. FLAATA 2012, p. 170; situații similare au fost observate la Erythrai și Samos, FLAATA 2012, p. 174-175. La Priene un sanctuar a fost identificat în aer liber în cartierul rezidențial de lângă poarta de vest a cetății, CCCA I, p. 203, cat. 688, fig. 36; cf. ROLLER 1999, p. 203; la Pergam un sanctuar pentru Meter Megale este atestat literar în apropierea zidului de incintă roman (Varro, *De lingua latina* 6,15), dar rămas încă neidentificat în teren: AGELIDIS 2011, p. 177; AUINGER 2011, p. 47-48; KRUIP 2011, p. 226; cf. ROLLER 1999, p. 207.

⁴⁴ ROLLER 1999, p. 162; cf. BØGH 2007, p. 318; BØGH 2012, p. 63, neconvinsă de ipoteza lui Mark Munn referitoare la paradoxala amplasare a unei divinități non-grecești, anatoliene, în centrul civic al Athenei. MUNN 2006, *passim*, sp. p. 14, 44, 57-58, observa că, deși prezentă anterior secolului V a. Chr. prin votive, care indică mai degrabă un cult marginal, oficializarea sa are loc abia după războaiele cu perșii, și în strânsă legătură cu acest context istoric; cf. ROLLER 1999, p. 139. Birgitte Bøgh este de acord cu teoria general acceptată după care *Meter theon* este o divinitate a suveranității; rămâne însă sceptică în ceea ce privește influența acestei calități de origine frigiano-lidiană a zeiței asupra accepției grecești, de protectoare a justiției în agora, respectiv asupra interpretării contextului istoric a lui Mark Munn. Cartea acestuia conține într-adevăr largi digresiuni asupra multiplelor implicații, pe care le aveau conceptele religioase în mentalul colectiv antic al diverselor populații din Anatolia de vest, autorul insistând în mod special asupra relației dintre cultul Marii Mame și instituția suveranului absolut (monarh în Frigia, Lidia și Persia, tiran în cetățile grecești), și a transformărilor, pe care această relație le-a suferit odată cu redefinirea identității grecești după victoria împotriva perșilor, și respectiv odată cu abandonarea tiraniei în favoarea unor instituții democratice.

Alte sanctuare publice, amplasate în proximitatea agorei sunt cunoscute la Kolophon și Smyrna, ROLLER 1999, p. 163, 203; cf. CCCA I, p. 179, cat. 598, fig. 34.

⁴⁵ BØGH 2012, p. 49; LAZARENKO *et al.* 2013, p. 59-64.

temenosul vestic, la SE de templul lui Apollo Ietros⁴⁶. Tot ca protectoare a cetății era venerată la Tomis alături de Dioscuri în epoca elenistică⁴⁷.

La Histria cultul zeiței Meter este atestat încă din epoca arhaică⁴⁸, și putem presupune, pe baza analogiilor din celelalte cetăți milesiene surori, că și aici a ocupat o poziție proeminentă în panteonul histrian, ca divinitate protectoare a cetății⁴⁹. Acest lucru este atestat epigrafic abia în epoca romană de decretul Abei, preoteasă a Mamei zeilor, onorată pentru meritele sale în exercitarea acestei funcții. Atât tatăl Abei, Hekataios fiul lui Euxenides, cât și soțul acesteia, Herakon fiul lui Aristomachos, au fost preoți ai lui Dionysos Karpophoros⁵⁰. Preoția celor două divinități⁵¹ a fost așadar deținută de membrii unei familii din elita conducătoare a cetății. Cu toate acestea cultul zeiței Meter nu este unul elitist, ci inclusiv, dovadă fiind prezența printre dedicanți a unor persoane de condiție modestă, cum este Helios⁵².

Numărul mare de reprezentări ale zeiței a fost interpretat drept consecință a creșterii popularității cultului său⁵³. După Lynn Roller⁵⁴ acesta ar fi mai degrabă un indiciu pentru devoțiunea individuală, care pare să fi caracterizat cultul Cybelei în mod deosebit, cel puțin începând cu epoca elenistică. Astfel, numeroasele reprezentări ale zeiței Meter erau expuse fie în sanctuare publice, fie în mici sanctuare domestice⁵⁵. Unui context domestic aparține și statueta

⁴⁶ RUSJAEVA 1992, p. 143-148; RUSJAEVA 1994, p. 87-89; RUSJAEVA 2003, p. 93-112; cf. BØGH 2012, p. 44. De remarcat asocierea Meter Theon cu Zeus și Apollo în Caria, la Halikarnasos: ROLLER 1999, p. 204, cf. CCCA I, p. 211, cat. 715, dar și în Ionia, la Colophon: CCCA I, p. 181, cat. 599, 601.

⁴⁷ CHIEKOVA 2008, p. 129-132; BØGH 2012, p. 52; RUSCU 2014, p. 144.

⁴⁸ Printr-o serie de statuete din teracotă: ALEXANDRESCU-VIANU 1980, p. 261-265; ALEXANDRESCU-VIANU 1990, p. 219-222.

⁴⁹ BØGH 2012, p. 44 menționează descoperirea unei statuete din teracotă în apropierea zidului de incintă arhaic.

⁵⁰ AVRAM & MARCU 1999, p. 76; CHIEKOVA 2008, p. 128; RUSCU 2014, p. 142-143.

⁵¹ Despre relația dintre Meter Theon și Dionysos, care nu derivă din mit, ci din ritualuri similare: ROLLER 1999, p. 153, 176; vezi și ALEXANDRESCU-VIANU 2007, p. 221-227, despre un crater cu reprezentarea lui Dionysos și a Cybelei, descoperit la Tomis.

⁵² Pippidi notează lipsa patronimicului „pe care nici un grec de condiție liberă nu uită de obicei să-l amintească”, văzând în Helios un posibil sclav: ISM I 128, p. 266. Referitor la remarca despre ofranda modestă a acestuia, o opinie contrară la BØGH 2012, p. 43, după care votivele din marmură sunt mai degrabă dedicații scumpe aparținând elitei.

⁵³ ROLLER 1999, p. 215; pentru Marea Neagră: OPPERMAN 2004, p. 200; CHIEKOVA 2008, p. 128; o opinie nuanțată la BØGH 2012, p. 53-56.

⁵⁴ Despre devoțiunea femeilor și contextele domestice, precum și despre caracterul inclusiv al cultului său la ROLLER 1999, p. 158, 159, 224. Lynn Roller remarca faptul că în perioada elenistică „Meter has become less a civic deity and more a deity of private cult”: ROLLER 1999, p. 232.

⁵⁵ Contextele de descoperire de la Pergam și Efes stau mărturie pentru obiceiul de a dedica în număr mare imagini ale zeiței în sanctuar, pe când descoperiri de la Troia, Priene și Pergam atestă prezența acestor statuete și în context domestic: ROLLER 1999, p. 139, 207, 211, 215. Despre discuția asupra multiplelor funcții ale teracotelor descoperite în context domestic: RUMSCHEID 2006, p. 27-30; cf. THOMPSON 1963, p. 57-58.

catalogată în volumul dedicat sculpturilor de la Histria la nr. 18, descoperită în ruinele unei case elenistice târzii din sectorul X⁵⁶. Tot din această categorie ar putea face parte, probabil, și sanctuarul identificat de Catrinel Domăneanțu⁵⁷ pe baza unor statuete din teracotă în așezarea elenistică de la Nuntași (Nuntași II).

Numărul mare de reprezentări ale zeiței indică o schimbare în practica votivă. Așa cum se vorbește despre obiceiul epigrafic, care a generat începând cu epoca elenistică un număr mare de inscripții comparativ cu epocile precedente, astfel am putea vorbi și de un obicei votiv. Individualismul inerent cultelor cu misterii⁵⁸ a contribuit probabil la intensificarea acestui obicei votiv. Popularitatea nu este neapărat a cultului, ci a obiceiului de a dedica în sanctuare, sau de a avea în propria casă imagini ale zeiței. Este posibil ca statuetele din marmură să fi devenit accesibile și datorită creșterii producției⁵⁹, ele înlocuind în epoca romană statuetele din teracotă comune epocii elenistice. De altfel stilul unor statuete din marmură de la Callatis⁶⁰ datate în epocă romană este foarte apropiat de cel al teracotelor elenistice, pe care probabil le-au copiat. Aceste similitudini sunt notabile în detalii precum pliurile, pe care le formează chitonul în dreptul pieptului, sau în canelurile verticale și marginea ondulată și neîntreruptă a chitonului deasupra picioarelor. Nu ar fi singurul caz în care s-a putut observa reproducerea unor modele din alt material decât marmura. Bernard Holzmann⁶¹ nota factura apropiată a plăcuțelor din marmură cu reprezentarea cavalerului trac, produse în zona vest-pontică în sec. II-III p. Chr., de sculptura policromă în lemn.

În ceea ce privește înșiruirea a numeroase reprezentări ale zeiței Meter în nișe săpate pe fațadele sanctuarelor extra-urbane, cum este spre exemplu cel de la Ephes, de pe Panairdağ (CCCA I, p. 184, cat. 612, pl. 132), este de reținut remarca Amandei Flaata, „The scattering of niches across a steep slope formed a symbolic barrier under her protection with broad views of the landscape; with each niche, her efficacy increased”: FLAATA 2012, p. 181.

⁵⁶ ALEXANDRESCU-VIANU 2000, cat. 18; cf. BORDENACHE 1969, cat. 39.

⁵⁷ DOMĂNEANȚU 1993, p. 69, fig. 7.

⁵⁸ NILSSON 1955, p. 804 și urm.

⁵⁹ Numeroasele statuete datând din secolele II-III p. Chr. descoperite în regiunea pontică au fost puse în legătură cu creșterea producției în masă, ca urmare a urbanizării din hinterlandul cetăților: NENNINGER 2006, p. 204; o opinie similară la: BØGH 2012, p. 56. Pe de altă parte Birgitte Bøgh pune acest fapt și pe seama gradului de păstrare mai bun al obiectelor din marmură, în comparație cu cele din teracotă, marmura fiind un material scump, pe care nu și-l puteau permite decât cei avuți: BØGH 2012, p. 43. Dacă acest lucru poate fi valabil pentru epoci mai vechi, cu totul altfel se prezintă situația în epoca romană. Apartenența la imperiul roman a favorizat crearea unor rețele de producție și distribuție a mărfurilor, inclusiv a sculpturilor din marmură, rezultând o producție în masă, care a făcut accesibile aceste votive și categoriilor sociale mai puțin avute. Despre creșterea importurilor din marmură în secolul II p. Chr. pentru regiunea vest-pontică la ALEXANDRESCU-VIANU 2008-2009, p. 58, 80; cf. WARD-PERKINS 1980, p. 333-334.

⁶⁰ BORDENACHE 1960, p. 501; compară cat. 9, fig. 13.1 cu fig. 14.

⁶¹ HOLZMANN 2018, p. 65, n. 140.

Revenind la cele patru fragmente de sculpturi care o reprezintă pe Meter Theon descoperite în sectorul T, schematizarea specifică pieselor de mici dimensiuni și starea avansată de degradare a suprafeței unora dintre ele fac dificilă datarea. Nu este exclus ca acestea să fie produse de epocă romană. Atât contextul descoperirii lor, dar mai ales dosarul cultului indică o perioadă de vârf în epoca romană. Numărul mare de reprezentări ale zeiței Meter, care ajung cu aceste piese la 18 exemplare, se datorează foarte probabil atât obiceiului de a le dedica într-un sanctuar public, care probabil este de căutat în colțul de SE al acropolei histriene, cât și existenței unor mici sanctuare domestice.

BIBLIOGRAFIE

- AGELIDIS 2011 – S. Agelidis, *Kulte und Heiligtümer in Pergamon*, în: *Pergamon – Panorama der antiken Metropole. Begleitung zur Ausstellung*, Petersberg, 2011, p. 175-183.
- ALEXANDRESCU-VIANU 1980 – M. Alexandrescu-Vianu, *Sur la diffusion du culte de Cybèle dans le bassin de la mer Noire à l'époque archaïque*, *Dacia NS* 24 (1980), p. 261-265.
- ALEXANDRESCU-VIANU 1990 – M. Alexandrescu-Vianu, *Nouveaux documents concernant le culte de Cybèle à Istros*, *Dacia NS* 34 (1990), p. 219-222.
- ALEXANDRESCU-VIANU 2000 – M. Alexandrescu-Vianu, *Histria IX. Les statues et les reliefs en pierre*, Bucarest, Paris, 2000.
- ALEXANDRESCU-VIANU 2007 – M. Alexandrescu-Vianu, *Sur les mystères dionysiaques à Tomis*, *Dacia NS* 51 (2007), p. 221-227.
- ALEXANDRESCU-VIANU 2008-2009 – M. Alexandrescu-Vianu, *Ateliere de sculptură în Moesia Inferior. 2. Relațiile cu Bithynia*, *SCIVA* 59-60 (2008-2009), p. 53-80.
- ALEXANDRESCU-VIANU 2014 – M. Alexandrescu-Vianu, *Statue de culte de Dionysos à Istros*, *Caiete ARA* 5 (2014), p. 15-20.
- AUINGER 2011 – J. Auinger, „Wo aber stand der Zeus-Altar, den zu suchen ich gekommen war?“ – *Die archivalische Dokumentation einer Ausgrabung*, în: *Pergamon. Panorama der antiken Metropole. Begleitung zur Ausstellung*, Petersberg, 2011, p. 45-49.
- AVRAM et al. 2008 – A. Avram, I. Bîrzescu, K. Zimmermann, *Die Apollinische Trias von Histria*, în: R. Bol, U. Höckmann, P. Schollmeyer (eds.), *Kult(ur)kontakte. Apollon in Milet/Didyma, Histria, Myus, Naukratis und auf Zypern*. Akten des Table Ronde in Mainz vom 11.-12. März 2004, Rahden/Westf., 2008, p. 107-134.
- AVRAM & MARCU 1999 – A. Avram, M. Marcu, *Monument epigrafic inedit de la Histria*, *SCIVA* 50 (1999), 1-2, p. 71-77.
- BIEBER 1961 – M. Bieber, *The Sculpture of the Hellenistic Age*², New York, 1961.
- BØGH 2007 – B. Bøgh, *The Phrygian Background of Kybele*, *Numen* 54 (2007), p. 304-339.
- BØGH 2012 – B. Bøgh, *Mother of the Gods: Goddess of Power and Protector of Cities*, *Numen* 59 (2012), p. 32-67.
- BORDENACHE 1960 – G. Bordenache, *Antichità greche e romane nel nuovo Museo di Mangalia*, *Dacia NS* 4 (1960), p. 489-509.
- BORDENACHE 1969 – G. Bordenache, *Sculture greche e romane del Museo Nazionale di Antichità di Bucarest*, vol. I. *Statue e rilievi di culto, elementi architettonici e decorativi*, Bucarest, 1969.
- CCCA I – M. J. Vermaseren, *Corpus Cultus Cybelae Attidisque* (CCCA), vol. I. *Asia Minor*, Leiden et al., 1987.
- CHIEKOVA 2008 – D. Chieкова, *Cultes et vie religieuse des cités grecques du Pont Gauche (VIIe-Ier siècles avant J.C.)*, Bern et al., 2008.

COVACEF 2011 – Z. Covacef, *Sculptura antică din expoziția de bază a Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța*, Cluj-Napoca, 2011.

DOMĂNEANȚU 1993 – C. Domăneanțu, *Un sanctuaire hellénistique du site de Nuntași II (comm. d'Istria, dép. de Constanța)*, Dacia NS 37 (1993), p. 59-78.

FLAATA 2012 – A. A. Flaata, *The Early Cult of the Mother in Western Anatolia: an Archaeological Reassessment* (Diss. Univ. Wisconsin-Madison), 2012.

HOLZMANN 2018 – B. Holzmann, *La sculpture de Thasos. Corpus des reliefs*, vol. II. *Reliefs à thème héroïque*, Athènes, 2018.

KRUIP 2011 – M. Kruip, *Die Sitzstatue der Kybele*, în: *Pergamon. Panorama der antiken Metropole. Begleitung zur Ausstellung*, Petersberg, 2011, p. 225-227.

LAZARENKO et al. 2013 – I. Lazarenko, E. Mircheva, R. Encheva, D. Stoyanova, N. Sharankov, *The Temple of the Pontic Mother of Gods in Dionysopolis*, Varna, 2013.

MÜLLER 1915 – V. K. Müller, *Der Polos: Die griechische Götterkrone*, Berlin, 1915.

MUNN 2006 – M. Munn, *The Mother of the Gods, Athens, and the Tyranny of Asia. A Study of Souveranitiy in Ancient Religion*, Berkeley et al., 2006.

NAUMANN 1983 – F. Naumann, *Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst*, Tübingen, 1984.

NENNINGER 2006 – M. Nenninger, *Der Kult der Kybele in der römischen Provinz Moesia Inferior*, în: *Pontos Euxeinos. Beiträge zur Archäologie und Geschichte des antiken Schwarzmeer- und Balkanraumes*, Langenweissbach, 2006, p. 199-212

NILSSON 1955 – M. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, vol. I. *Die Religion Griechenlands bis auf die griechische Weltherrschaft²*, München, 1955.

OPPERMANN 2004 – M. Oppermann, *Die westpontischen Poleis und ihr indigenes Umfeld in vorrömischer Zeit*, Langenweissbach, 2004.

PANAIT-BÎRZESCU 2010-2011 – F. Panait-Bîrzescu, *A New List of Priests of Dionysos Karpophoros from Histria*, *Il Mar Nero* 8 (2010-2011), p. 103-112.

PEDRUCCI 2009 – G. Pedrucci, *Cibele frigia e la Sicilia. I santuari rupestri nel culto della dea*, Roma, 2009.

RIDGWAY 1984 – B. S. Ridgway, *Roman Copies of Greek Sculpture: The Problem of the Originals*, Ann Arbor, 1984.

RIDGWAY 2002 – B. S. Ridgway, *Hellenistic Sculpture*, vol. III. *The Styles of ca. 100-31 B.C.*, Madison (Wisconsin), 2002.

ROLLER 1999 – L. Roller, *In Search of God the Mother. The Cult of Anatolian Cybele*, Berkeley et al., 1999.

RUMSCHEID 2006 – F. Rumscheid, *Die figürlichen Terrakotten von Priene. Fundkontexte, Ikonographie und Funktion in Wohnhäusern und Heiligtümern im Licht antiker Parallelbefunde*, Wiesbaden, 2006.

RUSCU 2014 – L. Ruscu, *On Cult Associations at Istros and Tomis*, *Ephemeris Napocensis* 24 (2014), p. 139-151.

RUSJAEVA 1992 – A. S. Rusjaeva, *Religija i kult'ny antičnoj Ol'vii*, Kiev, 1992.

RUSJAEVA 1994 – A. S. Rusjaeva, *Investigations of the Western Temenos of Olbia*, *ACSS* 1/1 (1994), p. 80-102.

RUSJAEVA 2003 – A. S. Rusjaeva, *The Main Development of the Western Temenos of Olbia in the Pontos*, în: P. Guldager Bilde, J. Munk Højte, V. F. Stolba (eds.), *The Cauldron of Ariantas. Studies presented to A. N. Ščeglov on the Occasion of his 70th Birthday*, Aarhus, 2003, p. 93-116.

SIMON 1997 – E. Simon, s.v. *Kybele*, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, VIII.1, Zürich-Düsseldorf, 1997, p. 744-766.

TACHEVA-HITOVA 1983 – M. Tacheva-Hitova, *Eastern Cults in Moesia Inferior and Thracia (5th century BC – 4th century AD)*, Leiden, 1983.

TELEAGĂ 1999 – E. Teleagă, *O reprezentare a cavalerului trac de la Histria*, *SCIVA* 50 (1999), 3-4, p. 163-169.

THOMPSON 1963 – D. B. Thompson, *Troy. The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period*, Princeton, 1963.

TODOROVA 2016 – H. Todorova, *Durankulak III. Die hellenistischen Befunde*, Raden/Westf., 2016.

WALDHAUER 1936 – O. Waldhauer, *Die antiken Skulpturen der Ermitage*, vol. III, Berlin, Leipzig, 1936.

WARD-PERKINS 1980 – J. Ward-Perkins, *The Marble Trade and its Organization: Evidence from Nicomedia*, în: J. H. D'Arms, E. C. Kopff (eds.), *The Seaborne Commerce of Ancient Rome: Studies in Archaeology and History*, Rome, 1980, p. 325-335.

Fig. 1 - Statuetă cu reprezentarea zeiței *Meter Theon* șezând, marmură, nr. inv. His 1991 T [2]; /
Statuette of *Meter Theon*, marble, inv. no. His 1991 T [2].

Fig. 2 - Statuetă cu reprezentarea zeiței *Meter Theon* șezând, marmură, nr. inv. His 2008 T [5] /
Statuette of *Meter Theon*, marble, inv. no. His 2008 T [5].

Fig. 3 - Fragment de *tympanon*, marmură, nr. inv. His 2008 T [6] /
Fragment of a *tympanum*, marble, inv. no. His 2008 T [6].

Fig. 4 - Cap de femeie purtând *polos*, marmură, nr. inv. His 2000 T [1] /
Female head wearing *polos*, marble, inv. no. His 2000 T [1].

Fig. 5 - Plinta statuii unui leu, dedicată zeiței *Meter Theon*, marmură, ISM I 126 /
Plinth statue of a lion, dedicated to *Meter Theon*, marble, ISM I 126.

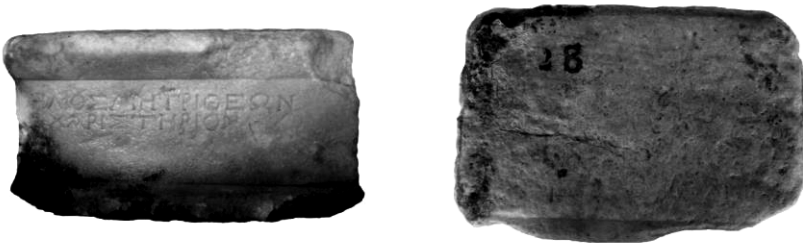

Fig. 6 - Baza unei dedicații pentru *Meter Theon*, marmură, ISM I 128 /
Base of a dedication to *Meter Theon*, marble, ISM I 128.